

**ИЗВЈЕШТАЈ ОМБУДСМЕНА ЗА ЉУДСКА ПРАВА БИХ О ПРИМЈЕНИ
ФАКУЛТАТИВНОГ ПРОТОКОЛА УЗ КОНВЕНЦИЈУ О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА КОЈИ СЕ
ОДНОСИ НА ПРОДАЈУ ДЈЕЦЕ, ДЈЕЧИЈУ ПРОСТИТУЦИЈУ И ДЈЕЧИЈУ
ПОРНОГРАФИЈУ**

Сарајево, децембар 2009.

I – Увод

Предсједништво Босне и Херцеговине, на 130 сједници одржаној 19. марта 2002. године, донијело је Одлуку о ратификацији факултативног Протокола уз Конвенцију о правима дјетета који се односи на продају дјецe, дјечију проституцију и дјечију порнографију ("Службени гласник БиХ-Међународни уговори", број 5/02), на основу које је Босна и Херцеговина потписала акт о ратификацији 04. септембра 2002 године. У погледу стандарда утврђених Протоколом уз Конвенцију о правима дјетета који се односи на продају дјецe, дјечију проституцију и дјечију порнографију (у даљем тексту: Протокол) **Босна и Херцеговина није ставила ограничења.**

Анализа Извјештаја БиХ о примјени Протокола показује исте недостатке као и Иницијални извјештај по Конвенцији – **садржи детаљан (некада и предетаљан) опис правног уређења али се не бави праксом, остваривањем права и не садржи податке на основу којих би се могао сагледати реалан домет приказаних норми. Исто тако, сами извјештаји нису након израде били доступни широј јавности, није било објаве, штампања извјештаја, нити његове дистрибуције.**

Ипак, генерална слика сачињена на основу Анализе о усклађености законодавства са Конвенцијом о правима дјетета (у даљем тексту: Конвенција) коју је Институција омбудсмена БиХ објавила у децембру 2009 године,¹ а у оквиру које треба посматрати примјену Протокола, је заснована на сљедећим чињеницама:

1. **Ревидирани Акциони план за дјецу 2002-2010 у БиХ још није усвојен;** налази се у форми нацрта, иако је његово усвајање било утврђено и као препорука УН -овог Комитета о правима дјетета. Такође, у **Вијећу за дјецу након истека мандата претходних чланова нису изабрани нови чланови,** тако да се може рећи да то вијеће и не постоји.

2. **У БиХ није успостављен ефикасан системски механизам за заштиту права дјецe,** тако да се права дјецe углавном разматрају као додатна надлежност у тијелима или институцијама које Уставом и законом имају утврђен основни мандат за неку другу област, због чега се права дјецe третирају као додатна, а често и наметнута обавеза. Дакле, **права дјецe нису примарни фокус интересовања и дјеловања институција.**

3. **Реформом институције омбудсмена БиХ** након именовања нових омбудсмена БиХ у децембру 2008 године, као и промјеном политике дјеловања ове институције **дошло је до значајног напретка у области заштите права дјецe, јер је реформа подразумијевала и успоставу Одјела за права дјецe са веома широким мандатом који дефинише Закон о омбудсмену БиХ.** Подршка "Save the Children" Norway Институцији омбудсмена БиХ посебно је значајна у јачању капацитета Одјела за права дјецe због тога што су се њиховом подршком створиле претпоставке да овај Одјел има капацитет да одговори на све изазове везане за заштиту права дјецe.

4. **Одређени позитивни помаци у БиХ видљиви су код креирања стратешких докумената јер ови документи у значајнијој мјери укључују права дјецe** знатно више него што то чини законодавство.

5. **Примјетно је да су изостале мјере на усклађивању законодавства у БиХ којима се уређују права дјецe,** као и осигурање издвајања уједначених ресурса, што у пракси резултује различитим третманом дјецe, чиме је изостала и примјена члана 4 Конвенције, којим се државе чланице обавезују на подузимање свих мјера у циљу осигурања права утврђених Конвенцијом, а имајући у виду да су економско-социјална права прогресивног карактера.

6. **У БиХ је и даље присутан проблем недостатка базе података на основу које би било могуће праћење стања права дјецe и лакше утврђивање проблема.** Попис становништва још није извршен и фактички се не зна ни број дјецe, број дјецe са посебним потребама, број дјецe без родитељског старања и сл.

7. У оквиру грађанске кампање заговарања, а у циљу успоставе заједничких активности бх власти, невладиних и других организација цивилног друштва у БиХ на промоцији и јачању институционалног дијалога и сарадње, у мају 2007. године потписан је Споразум о сарадњи између

¹ Анализа о усклађености законодавства са Конвенцијом о правима дјетета, Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине, www.ombudsmen.gov.ba

Вијећа министара БиХ и невладиног сектора у БиХ. Тиме је створена основа за званичну сарадњу ова два сектора и демократизацију друштва у цјелини. Реална очекивања су да убудуће дође и до озбиљнијег профилисања цивилног сектора у различитим областима дјеловања.

8. **Примјетан је значајан напредак у промовисању Конвенције и њених Протокола, те Закључних разматрања и препорука Комитета од стране Министарства за људска права и избјеглице БиХ у сарадњи са УНИЦЕФ-ом.** Нажалост, изостао је адекватан ангажман нижих нивоа власти на промовисању права утврђених Конвенцијом. **Систем комуникације, размјене информација и сарадње између различитих нивоа власти на вертикалном и хоризонталном нивоу није успостављен на задовољавајући начин и углавном је резултат појединачних напора.**

II Примјена општих принципа Конвенције

Анализа показује високи степен одступања у усклађивању националног законодавства са одредбама Конвенције. То је посебно изражено у сегменту осигурања примјене општих принципа Конвенције. Томе у значајној мјери доприноси и комплексност правног оквира и неуједначеност дефиниција правних појмова, велики број измјена и допуна закона који стварају конфузију код грађана отежавају приступ праву, доводећи у пракси до дискриминације.

2.1. Дефиниција дјетета

Као један од општих принципа релевантан за осигурање примјене Протокола је свакако осигурање примјене дефиниције појма дјетета. Нажалост у законодавству БиХ постоје различити приступи дефинисању дјетета, што се директно одражава и на примјену Протокола, посебно у случајевима када су дјеца жртве. Тако у релевантном законодавству у БиХ на различитим нивоима власти су уграђене идентичне одредбе о стицању пунољетства са навршених 18 година, као основа за стицање потпуне пословне способности. У изузетним случајевима пословну способност може стећи особа млађа од 18 година и то само на основу одлуке суда у ванпарничном поступку у случају да закључује брак или је као малољетна особа постала родитељ са навршених 16 година.

Везано за дефиницију **дјетета у законодавству о здравственом осигурању**, а након интервенције Омбудсмена осигурано је да сва дјеца старости до 15 година, без обзира да ли су на редовном школовању, имају право на здравствену заштиту. Нажалост, **изостало је рјешавање права на здравствено осигурање дјеце старије од 15 година, а у пракси се појављују и проблеми у остваривању права на здравствену заштиту дјеце до 15 година уколико им родитељи немају статус осигураника.** Дакле, у законодавству није јасно дата дефиниција дјетета а у складу са Конвенцијом. Ово се директно имплицира на пружање здравствене заштите дјетету које је старије од 15 година а које је било жртва неке радње забрањене Протоколом уколико нема статус здравственог осигураника.

У погледу кривичне и прекршајне одговорности и услова и начина остваривања права дјетета у законодавству постоји значајна разлика зависно од његове животне доби. Постоји разлика у самој дефиницији: тако се у прекршајном законодавству у ФБиХ каже да се против особе која није навршила 14 година не може покренути прекршајни поступак, а у РС и БДБиХ да се закон не примјењује.

Дакле, **у законодавству у БиХ дефиниција дјетета није уграђена на начин како је утврђено Конвенцијом, а што се може посматрати и кроз призму методолошког приступа номотехници израде правних аката.**

2.2. Недискриминација

Иако уставни оквир у БиХ гарантује примјену највиших стандарда заштите људских права без дискриминације по било ком основу, као што је спол, раса, боја, језик, вјера, политичко и друго мишљење, национално или социјално поријекло, повезаност са националном мањином, имовина, рођење или други статус. У току 2009. године донесен је **Закон о забрани дискриминације,**²

² Члан 1 Закона о забрани дискриминације, Сл. гласник БиХ, број 59/09.

а раније и **Закон о равноправности сполова у БиХ**³ у пракси још увијек постоји низ проблема у примјени овог принципа. Још увијек нема реалних показатеља о имплементацији Закона о спречавању дискриминације али постоји високи степен забринутости јер први регистровани случајеви жалби Институцији омбудсмена БиХ указују да је доношење овог закона схваћено сувише формално и да није започела примјена мјера у циљу хармонизације осталог законодавства са овим законом у року од годину дана од усвајања закона (члан 24). **Посебна забринутост је везана за неспремност судског система да примјени одредбу о терету доказивања јер је, сходно Закону о спречавању дискриминације, обавеза доказивања на особи за коју се тврди да је извршила дискриминацију.** Слична је ситуација и са Законом о равноправности сполова који је на снази од 2003 године.

Кривично законодавство у БиХ (Кривични закон БиХ, Кривични закон РС, Кривични закон ФБиХ и Кривични закон БД БиХ) садржи одредбе којима се санкционишу кривична дјела учињена против слободе и права човјека и грађанина и као посебно дјело третира повреду равноправности човјека и грађанина.

Без обзира на то што су посљедњих година усвојени неопходни законски прописи питање дискриминације остаје један од највећих проблема у БиХ. У том смислу највише су угрожени дјеца Рома, дјеца без родитељског старања и дјеца са инвалидитетом.

Из законодавства БиХ може се уочити да принцип недискриминације прописан Конвенцијом није на адекватан начин уведен у законодавство БиХ. Одступања су присутна у свим сферама, а посебно су **изражена у области образовања**, због чега и постоји највећа забринутост. Наиме, Оквирним законом о основном и средњем образовању у БиХ утврђен је принцип недискриминације. Међутим неусаглашавање законодавства које уређује област образовања на нижим нивоима власти са овим законом у року од шест мјесеци од доношења наведеног закона,⁴ створило је простор да принцип недискриминације не буде основа на којем се уређује основно и средње образовање. Законодавство кантона у којима се прописује образовање на принципу једнаке доступности или једнаких услова очит је примјер наведеног стајалишта, јер овако инкорпорисан принцип није гарант за забрану дискриминације. У неким законодавствима кантона чак је прописан принцип недискриминације на начин да се гарантује само у сегменту недискриминације по основу језика, односно кроз одредбу у закону да се свима мора осигурати примјена језика и писма без дискриминације.

2.3. Најбољи интереси дјетета

Породичним законима, као *lex specialis* законима, уређују се питања породице и односа у њој, а посебно однос родитеља и дјете, усвојење, старатељство за дјецу без родитељског старања и поступци надлежних органа у вези с тим односима. Иако се у свим сегментима посебно наглашава критериј заштите најбољег интереса дјетета, неке одредбе постојећих закона се не примјењују у пракси.

Евидентирани су случајеви законских рјешења према којима се не помиње изричито најбољи интерес дјетета, али из одредбе произлази да је законодавац имао у виду тај интерес. Тако је у Закону о путним исправама БиХ законодавац дао могућност да се путна исправа дјетету може издати без сагласности другог родитеља, ако је он нестала особа, непознатог пребивалишта или боравишта, недоступан надлежном органу за поступање и када је одлуком суда дијете повјерено једном родитељу без изричите обавезе да и други родитељ даје такву сагласност.

По препоруци омбудсмена, у ФБиХ је Центар за социјални рад поступао у случајевима када је један од родитеља одбијао дати сагласност за издавање путне исправе па је у тим ситуацијама мишљење Центра замјенивало сагласност једног родитеља.

Закони о социјалној заштити и дјечијој заштити не наглашавају значење термина “најбољи интерес дјетета”, нити одређују критерије за утврђивање тог интереса који би морао произлазити из намјере законодавца.

³ Закон о равноправности сполова у Босни и Херцеговини, Сл. гласник БиХ, број 16/03.

⁴ Члан 59 став 3. Оквирног закона о основном и средњем образовању у БиХ.

У БиХ је и даље присутан проблем у примјени принципа најбољег интереса дјетета, због недовољног његовог разумијевања, посебно уколико је право дјетета везано с правима родитеља, гдје се априори заузима стајалиште да само родитељи могу процијенити најбољи интерес дјетета.

Потребно је подузети мјере да се у законодавство БиХ угради принцип најбољег интереса дјетета и осигурају механизми којима ће бити гарантована ефикасна примјена овог принципа. У пракси то подразумева висок ниво свијести и знања професионалног особља које доноси одлуке о правима дјецe, али и осигурање одговарајућих финансијских ресурса за провођење тих одлука.

УН Комитет о правима дјетета је у својим закључним разматрањима препознао да је већина закона и програма у БиХ у складу с начелом најбољих интереса дјетета, али да се овај принцип у пракси примјењује у ограниченој мјери, а као разлог за то наводи се недостатак адекватних финансијских средстава. Босни и Херцеговини је препоручено да ојача напоре како би опште начело најбољег интереса дјетета било схваћено, те на одговарајући начин уграђено и имплементовано у све законске одредбе, судске и административне одлуке, те пројекте, програме и услуге који утичу на дјецу.

2.4. Право на живот, опстанак и развој

Принцип изражавања мишљења дјетета је само дјелимично у неким законима уграђен у БиХ. Тако Закон о држављанству БиХ захтијева да дијете старије од 14 година даје свој пристанак у случајевима стицања држављанства натурализацијом, одрицања од БиХ држављанства и код отпуста из држављанства.

Према одредбама **Породичног законодавства у БиХ** дијете има право на изражавање и уважавање властитог мишљења у складу са својим узрастом и зрелошћу. Тако дијете има право тражити заштиту својих права пред надлежним органом, а дијете старије од 10 година, уколико је способно схватити значење, даје обавезно свој пристанак на усвојење.

Законодавство у области држављанства и породичних односа, кривично-процесно законодавство је, без сумње, у значајној мјери посветило пажњу питању поштивања дјечијег мишљења. Нажалост, оваква мјера је изостала у сегменту образовања, али и у другим сферама живота од значаја за опстанак и развој дјетета. Такође постоји забринутост колико се стварно примјењују одредбе којим се утврђује право на изражавање мишљења дјетета. Наиме иако је прописано да **установе социјалне заштите морају бити укључене у поступке у којима се расправља о правима дјецe, често у пракси се ове законске одредбе не имплементују на ефикасан начин.** Узроци су евидентни како на страни органа који воде поступак и пропусте да обавијесте надлежне установе социјалне заштите, тако и на самим установама, које због недостатка људских ресурса и веома широко законом утврђеног мандата нису у могућности да одговоре свим својим надлежностима.

Омбудсмени БиХ су мишљења да је потребно подузети мјере у циљу елиминисања стереотипа да дјецу не треба питати за мишљење у свим сферама дјететовог живота, а посебно у области образовања које по дефиницији има и одгојну димензију. То би за резултат имало одрастање дјецe у одрасле особе са свијешћу да морају сносити одговорност за властите одлуке. Мјере треба реализовати подизањем свијести у јавности, медијима, школама, органима и тијелима власти с циљем промовисања принципа уважавања дјечијег мишљења у свим случајевима када се одлучује о њиховим правима. **Треба подузети мјере да се осигура стварна примјена одредби закона који захтијевају укључивање установа социјалне заштите у све поступке у којима се као странке појављују дјецa како би се уз стручну подршку осигурало да дијете изнесе своје мишљење и схвати значај тог чина.**

III Регулисање забране продаје дјеце, дјечије проституције и дјечије порнографије

3.1. Кривично законодавство у БиХ

Забрана продаје дјеце, дјечије проституције и дјечије порнографије је регулисана на начин да су наведене радње у кривичном законодавству БиХ⁵ дефинисане као кривична дјела, те су самим тим забрањене. Тако Кривични закон БиХ санкционише кривична дјела: заснивање ропског односа и превоз особа у том односу, трговину људима, међународно врбовање ради проституције, кријумчарење особа, узимање талаца.⁶ Једна од основних карактеристика наведених дјела је да жртве најлакше могу бити дјеца и млади.

Кривични закон ФБиХ, Кривични закон РС и Кривични закон БДБиХ санкционишу кривична дјела против сполне слободе и морала, а међу њима сполни однос с дјететом, блудне радње, навођење на проституцију, искориштавање дјетета или малољетника ради порнографије, упознавање дјетета са порнографијом, родоскрвнуће.

Кривично законодавство у БиХ дефинише као кривична дјела и отмицу, одузимање дјетета и малољетника, као и дјело особе која подметањем, замјеном или на други начин промијени породично стање дјетета.

Основна карактеристика кривичног законодавства у БиХ је да није осигурано увођење дефиниција свих забрањених радњи утврђених у Протоколу, што практичарима ствара у примјени одређене дилеме и истовремено подиже питање примјене члана 3 Протокола којим су дате спорне дефиниције због чега су ове радње у пракси у БиХ тешко препознатљиве, а самим тим се ријетко од стране надлежних органа и процесуирају.

3.2. Породично законодавство у БиХ

Породично законодавство у БиХ налаже **да родитељи и остали чланови породице не смију дијете подвргавати понижавајућим поступцима,⁷ међу којима су сви облици сексуалног злостављања, као и да ће се родитељу који сексуално искориштава дијете одузети родитељско право.**

У БиХ је дуго година фокус међународних организација, али и институција власти био на заштити дјеце од сексуалне експлоатације, посебно ако се она одвија у оквиру кривичног дјела трговине људима. Нажалост, изостала је активнија улога на препознавању других облика радњи забрањених Протоколом и не развијање свијести о њиховој опасности по развој дјетета, што је посебно карактеристично за образовне установе, установе социјалне заштите и институције за спровођење закона. Ово има за посљедицу изостанак са наставе и напуштање школе, одавање скитњи и тоталној друштвеној маргинализацији дјеце, што се често дешава и због небриге родитеља.

Посебно је значајно указати **да у БиХ друштву није креирана свијест о димензији проблема дјечије порнографије, те самим тим нису подузете ефикасне мјере за спречавање ове по дјецу друштвено штетне појаве.**

У БиХ је и даље посебно **изражен проблем непостојања директне примјене међународних стандарда, иако је Уставом БиХ ово утврђено као обавеза за све институције, посебно ако национално законодавство није усклађено са међународним стандардима.** У БиХ се у креирању одређених мјера још увијек приступа парцијално и без систематског приступа, тако **да се одређене негативне појаве посматрају изоловано у односу на друге чиме се ствара простор да неки**

⁵ С обзиром на комплексност структуре власти БиХ, а самим тим и законодавног уређења у циљу избјегавања навођења свих кривичних закона (Кривични закон Босне и Херцеговине, Кривични закон Федерације БиХ, Кривични закон Републике Српске и Кривични закон Брчко Дистрикт БиХ) за потребе овог извјештаја користи се кривично законодавство у БиХ које укључује све претходно наведене закона

⁶ Члан 185, 186, 187, 189, 191 Кривичног закона БиХ.

⁷ Члан 97 Породичног закона, Сл. гласник РС, број: 54/02, 41/08.

проблеми не буду свеобухватно ријешени. Управо питања обухваћена Протоколом су један од примјера такве праксе, јер и поред низа стратешких докумената (Национални акциони план за сузбијање трговине људима, Акциони план за дјецу, и сл) дјеца се све чешће појављују као жртве радњи забрањених Протоколом.

Посебна забринутост везана за законодавство у области спречавања забрањених радњи утврђених Протоколом је везана за неосигурање имплементације члана 7 Протокола, а посебно у дијелу који се односи на подузимање мјера којима ће се **осигурати пљенидба и конфискација финансијске добити настале извршењем тих кривичних дјела, те подузети мјере с циљем затварања, на привременој или коначној основи, објеката кориштених за извршење тих дјела.**

Препорука

• **Надлежне власти треба да подузму све активности на елиминисању недостатака у систему сузбијања трговине људима, а који су препознати у извјештајима различитих институција.**

• **Нужно је подузети мјере на ефикасном сузбијању осталих радњи које су забрањене Протоколом, те појачати напоре на утврђивању одговорности за занемаривање и злоупотребу дјеце.**

• У овом поступку **најбољи интерес дјетета треба да буде основна водилца поступања**, а то значи да дјецу првенствено треба уклонити са улице и вратити у школу, уз обезбјеђење адекватног смјештаја и бриге.

IV Систем заштите и превенција

У БиХ је **присутан низ проблема везаних за систем заштите дјеце и превенцију од сексуалне експлоатације, искориштавања дјеце у порнографији и проституцији и других сличних радњи.** Иако су у протеклим годинама учињени одређени напори на заштити жртава трговине људима⁸ и тај процес је био окарактерисан са низом слабости, тако да се осигурала првенствено заштита страних држављана, а тек онда држављанки БиХ.

Уочени проблеми у систему заштите дјеце од продаје и искориштавања у порнографији и проституцији:

1. **Непостојање свеобухватне стратегије** за спречавање трговине дјецом и искориштавања дјеце у порнографији и проституцији, те **низак ниво свијести међу грађанима**, а посебно међу дјецом о проблему трговине дјецом и њиховом искориштавању у порнографији и проституцији;
2. **Недовољно развијен национални систем заштите дјеце** од трговине и искориштавања дјеце у порнографији и проституцији, те **неуспостављен информациони систем за прикупљање података** о трговини дјецом и искориштавању дјеце у порнографији и проституцији;
3. **Недовољна заступљеност теме трговине дјецом искориштавања дјеце** у порнографији и проституцији **у редовном школском програму основних и средњих школа;**
4. **Недовољна заступљеност систематичних и дугорочних програма превенције за дјецу посебно угрожених група** (дјеца са сметњама у развоју, дјеца са инвалидитетом, дјеца без родитељског старања, дјеца припадници националних мањина, дјеца илегални мигранти, дјеца која живе и раде на улици, дјеца без регулисаног правног субјективитета);

⁸ Ратифицирана УН Конвенција о транснационално организованом криминалу и протокол о спречавању, заустављању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и дјецом, Сл.гласник БиХ-Међународни уговори 3/02

5. **Недовољно дефинисане процедуре за идентификацију дјеце жртава** и проактивних приступа за проналажење потенцијалних жртава, те **непостојање склоништа и алтернативних рјешења за смјештај дјеце жртава, осим за жртве трговине;**
6. **Непостојање специјализованих програма заштите и реинтеграције** намијењених дјецы жртвама и **непостојање процедура за дугорочно праћење опоравка** и ресоцијализације дјеце жртава;
7. **Непостојање програма подршке и оснаживања породица дјеце жртава.**

Све наведене слабости система у заштити жртава су засноване на недостацима у законодавству у области здравствене, социјалне и образовне сфере, али и у недостатку процедура, те међусобној некоординисаности и недовољној сарадњи органа надлежних за поступање.

4.1. Подизање свијести о Конвенцији и њеним Протоколима

Омбудсмен за људска права Босне и Херцеговине је у склопу пројекта „Јачање капацитета Одјела за праћење права дјеце“⁹ током 2009. године посебну пажњу посветио сензибилисању дјеце за проблематику нарушавања дјечијих права и промоцију институције Омбудсмена као механизма дјеловања у циљу остваривања дјечијих и људских права. Паралелно са процесом едукације и сензибилизације дјеце реализовано је и истраживање о томе колико су дјеца информисана о УН Конвенцији о правима дјетета, дјечијој перцепцији најчешћих облика нарушавања дјечијих права и приједлозима за унапређење ситуације, као и искуствима обраћања институцијама за помоћ у случајевима нарушавања ових права.

Ово истраживање је између осталог показало да:

- **Нешто мање од двије трећине анкетиране дјеце је чуло за УН Конвенцију о правима дјетета и њене Протоколе, што је поражавајући податак ако се узме у обзир чињеница да се 2009 године обиљежила 20. годишњица од доношења овог међународног документа и да је БиХ ратификовала овај документ.**
- **Једна четвртина дјеце која имају основне информације о овом документу је у медијима (ТВ и писани медији) сазнала за Конвенцију и Протоколе,** једна петина у школи на часовима разредне заједнице, у оквиру предмета демократија и људска права или на дебатама које се организују на тему демократије и људских права, а једна десетина анкетиране дјеце у свакодневном разговору са члановима породице и вршњацима или на састанцима Вијећа ученика школе.
- **Дјеца изражавају потребу и спремност за изучавањем садржаја Конвенције и Протокола у оквиру редовног и ваннаставног процеса у школама.** Такође сматрају да би сарадња са земљама у окружењу и иностранству олакшала разумијевање концепта људских и дјечијих права и омогућила усвајање добрих примјера и позитивне праксе.
- На питање „По твом мишљењу која се дјечија права највише крше“ једна трећина испитаника/ца није дала одговор. **Друге двије трећине су оцијениле да се право дјетета на изражавање мишљења у темама које га се тичу, као и право на заштиту од злостављања и насиља и право на слободу дјетета (схваћено у најширем смислу значења ове ријечи) највише нарушавају у средини у којој живе.** Анализа статистичке

⁹ Пројекат се реализује у сарадњи са партнерским организацијом *Save the Children Norway* „Регионална канцеларија за југоисточну Европу у Сарајеву www.scn-see.ba

значајности разлика је показала да се основношколска и средњошколска популација испитаника/ца разликују у перцепцијама најчешћих облика кршења дјечијих права и да се старија дјеца више жале на нарушавање права на изражавање мишљења и право на слободу дјетета, најшире схваћено. Основношколска популација у већем степену изражава забринутост за заштиту дјеце од насиља којем су изложена у комуникацији са вршњацима и одраслим особама.

V – Међународна сарадња

Међународна сарадња БиХ са другим државама везано за имплементацију одредби Протокола није развијена на начин како је то дефинисано чланом 9 Протокола. То се посебно односи на сарадњу у циљу развијања механизма заштите жртава, као и процесуирања починилаца кривичних дјела, који ако имају двојно држављанство и то БиХ и једне од сусједних држава могу побјећи у ту државу, без бојазни да ће бити процесуирани.

VI – Закључак

У БиХ постоје одређени помаци на реализацији Протокола, али су они више везани искључиво за кривично дјело трговине људима а што је резултат вишегодишњих активности на осигурању примјене УН Конвенције о транснационалном организованом криминалу и њеним Протоколима. Дакле, у значајнијој мјери је изостала примјена Протокола уз Конвенцију о праву дјетета, што је резултовало да забрањене радње утврђене овим Протоколом нису адекватно законски уређене у БиХ чему се мора дати приоритет, због стања на терену и све већег броја случајева експлоатације дјеце путем дјечије порнографије и сл.

БиХ треба наставити активности на побољшању заштите жртава, али и превенцији кроз ширење информација о правима дјетета утврђених Конвенцијом и њеним протоколима. Посебно требају бити подузете мјере на отклањању слабости система које резултују неуједначеним правима у области здравства, образовања и социјалне заштите.

Сарајево, децембар 2009.

Омбудсмени БиХ:
Јасминка Џумхур, с.р.
Нивес Јукић, с.р.
Љубомир Сандић, с.р.